

YKSITYISET KESKUSARKISTOT RY:N EDUNVALVONTATYÖ YKSITYISARKISTOJEN TOIMINTAEDELLYTYSTEN PUOLESTA 2021–2023

Petri Tanskanen

FM, Työväen Arkiston johtaja

Enintään 80 prosenttia toimintamenoihinsa saavat yksityiset valtionapuarkistot perustivat vuonna 1999 yhteistyöelimekseen Yksityiset Keskusarkistot ry:n (YKA). Sen jäsenarkistoja ovat Kansan Arkisto, Keskustan ja maaseudun arkisto, Porvarillisen Työn Arkisto, Suomen Elinkeinoelämän Keskusarkisto, Suomen Urheiluararkisto, Svenska centralarkivet, Toimihenkilöarkisto, Työväen Arkisto ja Urho Kekkosen arkisto. Yhdistyksen ulkopuolelle jäävät Suomalaisen Kirjallisuuden Seura ja Svenska Litteratursällskapet i Finland. Toimintansa aikana yhdistys on tehnyt yhteistyötä ennen kaikkea arkistoalan käytäntöjen kehittämässä ja aineistojensa digitoinnissa, mutta kolmen kuluneen vuoden aikana yhdistyksen edunvalvontarooli on kasvanut ja korostunut huomattavasti.

Vuoden 2020 keväällä Kansallisarkisto lähetti ennakoivan tiedustelun yksityisille valtionapuarkistoille siitä, miten ne varautuisivat mahdollisiin eriasteisiin vuodelle 2021 kohdistuviin valtionapujen leikkauksiin. Perimmäisenä syynä tähän oli käynnissä oleva keskustelu Veikkauksen rahapelituottojen alenemisesta.

Syksyllä 2020 yksityisten valtionapuarkistojen tilanne kuitenkin näytti vuoden 2021 valtionavustusten suhteen hyvältä, sillä Kansallisarkiston esittämä summa oli sisällytetty

sellaisenaan valtiovarainministeriön budjettiesitykseen.

Opetus- ja kulttuuriministeriö, sosiaali- ja terveysministeriö, maa- ja metsätalousministeriö sekä valtiovarainministeriö asettivat loppuvuodesta 2020 Erkki Liikasen johdolla toimivan työryhmän selvittämään varautumista rahapelitoiminnan tuoton alentumisen vaikutuksiin. Työryhmän raportti julkaistiin helmikuussa 2021. Työtä jatkoi vuoden 2021 kuluessa valtioneuvoston nimeämä valtiosihteeristöä koostuva työryhmä, joka sai alkuvuodesta 2022 valmiiksi ehdotuksen rahapelituotoilla rahoitettavien yleishyödyllisten toimintojen uudesta rahoitusmallista ja rahoitustasosta. Uuden rahoitusmallin mukaisen toiminnan olisi tarkoitus käynnistyä 1.1.2024. Uuden rahoitusmallin tavoitteena on turvata rahapelien tuotolla toimineille avustuksensaajille ennustettava, vakaa ja edunsaajien autonomian turvaava rahoitus.

Marinin hallitus teki kevään 2021 kehysriihessä päätöksen, että vuodelle 2022 ei Veikkauksen hupenevia tuottoja olisi enää korvattu edunsaajille täysimääräisesti. Puhuttiin noin 10, pahimmillaan jopa 40 prosentin leikkauksista valtionavustuksiin. Tämä oli lopullinen kimmoke sille, että YKA päätti ryhtyä valmistelemaan julkista vetoamista yksityisarkistojen toimintaedellytysten turvaamisen puolesta.

Julkinen vetoamus yksityisarkistotoiminnan puolesta leikkauksia vastaan otsikolla ”Kansakunta vaarassa menettää muistinsa” julkistettiin 31.8.2021 eri kanavissa, sittemmin myös saman vuoden Työväentutkimus Vuosikirjassa. YKA:n jäsenarkistot keräsivät siihen yhteensä yli 250 nimeä erityisesti tiede- ja kulttuuripiirien edustajilta. Vetoamus levisi laajalti paitsi arkistojen sosiaalisen median kautta, myös STT:n tiedotteena sekä viestinä Suomen Historiallisen Seuran jäsenistölle. Lisäksi vetoamus uutisoitiin lukuisissa lehdissä.

Opetus- ja kulttuuriministeriö julkisti 12.10.2021 tiedon siitä, että vuonna 2022 yksityisten arkistojen valtionavustukset supistuisivat kompensatio huomioiden noin 1,6 miljoonaa euroa vuoden 2021 tasosta (6,33 miljoonaa), mikä olisi tarkoittanut 28,5 prosentin leikkausta toimintamenoihin. Tämä olisi ollut suhteessa huomattavasti enemmän kuin tieteen ja tutkimuksen edistämiseen osoitettavien rahapelivarojen ja tuoton alenemisen kompensatation leikkaukset yleisesti (8,3 miljoonaa euroa, 10,9 prosenttia). Syiksi mainittiin sekä veikkausvoittovarojen väheneminen että koronapandemian vaikutukset valtiontalouteen.

Poliittisista arkistoista lähetettiin jo seuraavien kahden päivän aikana erilliset vetoamusviestit suoraan pääministeri Marinille, taustapuolueiden puoluesihteerille ja eduskuntaryhmille, eduskunnan valtionvarainvaliokunnan tiede- ja sivistysjaoston sekä sivistysvaliokunnan jäsenille. Leikkauksia vastustava ja arkistojen toiminnan turvaamista käsittelevä yksityisarkistojen yhteinen lausunto lähetettiin valtionvarainvaliokunnan tiede- ja sivistysjaostolle 15.10.2021. Samana päivänä uutisoitiin, että hallitus oli perunut kaavailut kulttuurialan, urheilun, tieteen ja nuorisotyön leikkaukset ja päätyneet kompensoimaan vuonna 2022 kaikille edunsaajille Veikkauksen tuottojen alenemisen sataprosenttisesti.

Tähän liittyen YKA laati 18.10.2021 sivistysvaliokunnalle lausunnon, jossa toivottiin yksityisarkistojen rahoituksen siirtyvän jossain vaiheessa budjetin puolelle. Lisäksi sivistys-

valiokunta kuuli asiassa asiantuntijoina muun muassa YKA:n puheenjohtajaa, Porvarillisen Työn Arkiston johtaja Riku Keski-Rauskaa.

Ensimmäisen vetoamuksen pohjalta päätettiin valmistella toinen vetoamus, joka lähetettäisiin arkistoja lähellä olevien poliittisten sidosryhmien avainhenkilöille sekä tarpeen vaatiessa muille päättäjille kevään 2022 aluevaalien jälkeen. Valtionavustusten leikkausuhkan ainakin hetkellisesti väistyttyä ja Ukrainan sodan sytyttyä jäsenarkistot päättivät kuitenkin vetää edunvalvontatyössä toistaiseksi matalampaa profiilia.

Loppuvuodesta 2022 kuului tieto siitä, että yksityisten valtionapuarkistojen avustuksiin olisi vuodelle 2023 mahdollisesti tulossa seitsemän prosentin leikkaus. Välittömästi tämän jälkeen poliittisista arkistoista lähti jälleen leikkauksia vastustavat vetoamusviestit sivistysvaliokunnan ja valtionvarainvaliokunnan jäsenille.

Eduskuntavaalien jälkeen, hallitusneuvottelujen kynnyksellä keväällä 2023 YKA jatkoi edunvalvonta- ja vaikuttamistyötään arkistojen toimintaedellytysten turvaamiseksi. Poliittiset arkistot tiedottivat puoluesihteeritään arkistojen aseman ja rahoituksen turvaamisesta. Lisäksi YKA:n delegaatio vieraili samoihin aikoihin OKM:n ylijohtajan Atte Jääskeläisen luona keskustelemassa yksityisten valtionapuarkistojen asemasta ja tulevaisuuden näkymistä.

Aktiivisen vaikuttamistyön tuloksena – etenkin yhdistyksen puheenjohtajan Riku Keski-Rauskan ja Svenska centralarkivetin johtajan Lena Karhun ansiosta – yksityiset valtionapuarkistot saivat kesäkuussa 2023 julkistettuun hallitusohjelmaan erillisen kirjauksen, jossa todettiin seuraavasti: ”Hallitus tunnistaa yksityisten valtionapuarkistojen merkityksen osana kansallista tutkimusinfrastruktuuria ja turvaa niiden toimintaedellytykset. Hallitus turvaa kulttuuriperinnön säilymistä digitoinnin avulla.” Yksityisten keskusarkistojen jäsenarkistot onnistuivat tekemään tehokasta, yksityisten valtionapuarkistojen etua ajavaa vaikuttamis- ja edunvalvontatyötä yli puolue-

rajojen, ilman poliittisia erimielisyyksiä päämäärästä. Tätä on pidettävä erittäin hyvänä saavutuksena.

Yksityiset keskusarkistot ry:n jäsenarkistot uskovat siihen, että hallitusohjelman kirjaus luo tiettyä turvaa ja vakautta lähivuosiksi. Hallitusohjelmakirjaus osoittaa, että myös

valtiovalta tunnustaa yksityisarkistotoiminnan yhteiskunnallisen merkityksellisuuden. Edunvalvontatyö ei kuitenkaan lopu yhteen hallitusohjelmakirjaukseen. Historia osoittaa, että rahoitukselliset äkkijarrutukset tulevat varoittamatta, ja juuri siksi arkistojen välistä yhteistyötä on entisestään tiivistettävä.